

SZAKÁLY SÁNDOR
Trianon

A magyar történelem egyik legtragikusabb eseményének, az ezeréves Magyarország megszűntének egy szóban történő összefoglalása: Trianon. Az 1920. június 4-én a franciaországi Versailles-ban, a Nagy Trianon (Grand Trianon) palotának nevezett épületben írták alá az I. (akkor még nem annak nevezett) háborúban győztes hatalmak (a Szövetséges és Társult Hatalmak) képviselői – az Amerikai Egyesült Államok távolmaradt az aláírástól és részben az azt megelőző „tárgyalásoktól” is – az önállóvá vált Magyarország (Magyar Királyság) képviselőivel a „békeszerződést”. Azt a „békeszerződést”, amelyre sokkal jobban illik a „diktátum”, mint a „szerződés” kifejezés. A szerződés kifejezés ugyanis valamilyen szinten feltételezi a felek közötti egyenlőséget. Az adott esetben erről szó sem volt.

Már a(z I.) világháború befejezését megelőzően néhány héttel megindultak az előkészületek Magyarországon a majdani béketárgyalásokra való felkészülésre. Teleki Pál gróf, Bátky Zsigmond, Littke Aurél és Kogutowicz Manó földrajztudósok egy olyan térképet terveztek, amelyen a lehető legpontosabban jelölik Magyarország nemzetiségi viszonyait, illetve összefoglalják mindazokat az ismereteket, amelyek Magyarország történelmi, természeti, gazdasági, politikai viszonyainak ismeretéhez szükségesek, mert úgy vélték, hogy a várható béketárgyalásokra megfelelően felkészült személyeknek megfelelő segítséget nyújtó dokumentáció összeállításával kell szolgálni. Mivel új felmérésekre, adatgyűjtésre nem nyílt lehetőségük, az 1910. évi népszámlálási adatokat használták, de egyes esetekben a későbbi statisztikák adatait is hasznosíthatták.

Az alapos és minden szempontból figyelemre méltó munkának azonban nem volt valódi értelme és hatása. A „békecsinálók” a legkevésbé sem a tényekre és a magyar érvekre voltak kíváncsiak. Számukra meghatá-

rozóbb volt a (z I.) világháború előtt megfogalmazott, majd a háború során megerősített célok elérése. Ezek alapvetően az Osztrák–Magyar Monarchia felszámolásában és a különböző új, illetve részben új államok létrejöttében voltak tetten érhetőek.

A vesztes államok – az ún. központi hatalmak – politikusi úgy vélték ugyan, hogy az Amerikai Egyesült Államok elnöke, Woodrow Wilson által 14 pontban¹ megfogalmazott (béke)feltételek elfogadása a legyőzöttek számára megalázás nélküli békét hozhat, de tévedtek.

A háborút a vesztesek oldalán befejezett Magyarországnak először még arra sem igazán nyílt lehetősége, hogy a „béketárgyalásokon” megjelenhessen képviselőivel.

Az 1919. március 21-én létrejött ún. Magyarországi Tanácsköztársaság, amelynek tényleges vezetője Kun Béla külügyi népbiztos volt, többször is megfogalmazta, hogy a Magyarországi Tanácsköztársaság nem áll a területi integritás alapján. Az antant hatalmak részéről ennek ellenére sem kapott elismerést, sem meghívást a tárgyalásokra.

A Magyarországi Tanácsköztársaság bukását követően egymást gyorsan váltó magyar kormányok érdemi lépéseket nem tettek és nem is tehettek a béketárgyalások ügyében.

Magyarország előtt végül is a győztesek lépései nyitották meg az utat Franciaországba. Sir George Russel Clerk brit diplomata személyében a békekonferencia 1919 októberében olyan delegátust küldött Budapestre, aki tárgyalásai során – meggyőződve az ország lehetőségeiről és az antant által elvárt eredményeket is elérve – javasolta a magyarok meghívását a tárgyalásokra. Párizsba való visszatérte után, meghallgatásakor azt mondta: „...a magyarokat általában a Szövetségesekkel való együttműködés vágya hatja át. Kezdi tisztán látni a hibát, amelyet elkövettek, és amelynek felelősségét egyébként ők az osztrák politikára hárítják, azt kívánják, hogy bebizonyíthassák jó szándékukat; különben kénytelenek lesznek – Ausztriát követve – Németországhoz közeledni”.² Clerk véleménye arra ösztönözte a békekonferencia elnökét, a francia miniszterelnököt, Georges Clemenceau-t, hogy 1919. december 1-jén szólítsa fel a magyar kormányt, küldje el megbízottait Párizsba, pontosabban Neuillybe, hogy a „...Szövetséges és Társult Hatalmakkal a békét megköthessék”.³

A meghívásról, illetve annak elfogadásáról – netán elutasításáról – számos vita és tanácskozást folyt. A magyar minisztertanács ülésen 1919. december 2-án és 8-án is téma volt a békekonferenciára szóló meghívás elfogadása. A minisztereken kívül részt vett az ülésen és a vitában Teleki Pál gróf, Bethlen István gróf, Apponyi

1 Woodrow Wilson 14 pontos üzenetének magyar szövegét lásd: Halmosy Dénes: Nemzetközi szerződések 1918–1945. A két világháború közötti korszak és a második világháború legfontosabb külpolitikai szerződésai. Második, átdolgozott és bővített kiadás. Bp. 1983. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. 22–24.
 2 Romsics Ignác: A trianoni békeszerződés. Bp. 2001. Osiris Kiadó. 161. (A továbbiakban: Romsics i. m.)
 3 Trianon. A magyar békeküldöttség tevékenysége 1920-ban. Szerkesztette: Ádám Magda – Cholnoky Győző – Pomogáts Béla. Bp. 2000. Lucidus Kiadó. 39. (A továbbiakban: Trianon i. m.)

A közeljövőben megjelenő, Vertel Beatrix, Acsády György és Püspöky István által összeállított *Legyen hited és létszen országod! A trianoni Magyarország kordokumentumai* című album bevezető tanulmánya. Az Argyélus Stúdiónál megjelent kötetet maga a kiadó terjeszti.

Albert gróf és a Nemzeti Hadsereg Fővezére, Horthy Miklós altengernagy is.

A jelen lévők többségének az volt a véleménye, hogy 1920 januárja előtt semmiképpen se induljon el a delegáció a békekonzferencia színhelyére. Számosan vélekedtek ugyanis úgy, hogy a győztesek között erősödhetnek az ellentétek, aminek következtében esetleg jelei mutatkozhatnak majd egy, a térségben megnyilvánuló dekompenzációnak is. Apponyi Albert gróf pedig arról számolt be, hogy információi szerint 1920 márciusában Gyenyikin tábornok vezetésével várhatóan támadás indul Románia ellen, amely kedvező lehet Magyarország számára, és akkorra az antant mint erőfaktor akár meg is szűnhet.⁴

Horthy Miklós ugyanakkor realisabban mérte fel a helyzetet. Úgy vélte, hogy az ország szempontjából a békekonzferenciával kapcsolatos minden halogatás veszélyes lehet, mi több – mondta – „...nekünk az entente-tal szemben loyálisnak kell lennünk és igen hibás politikának találná azt, hogyha mi az entente-tel, amely szerinte nemcsak ma, de a jövőben is igen erős faktor lesz, most ujjat húznánk”.⁵

A különböző vitákban kifejeződött vélemények végül arra ösztönözték a Huszár Károly vezette kormányt, hogy jegyzékben forduljon a békekonzferenciához. A békekonzferencián való magyar részvételt bizonyos előfeltételekhez kívánták kötni, így többek között a román megszálló csapatoknak a Tiszántúlról való kivonását, az elkövetett atrocitások kivizsgálását stb. „követelték”. A jegyzékekre válaszok nem érkeztek – az előzetes magyar „feltételek” tehát nem teljesültek –, mégis megszületett a döntés: Magyarország küldötteivel jelen lesz a békekonzferencián.

A magyar békeküldöttség Apponyi Albert gróf vezetésével – akinek a személye előzetesen némi vitát váltott ki a győztesek körében – különvonattal indult el Franciaországba, Párizs úti céllal 1920. január 5-én.

S hogy mire gondolt Apponyi a magyar küldöttség által képviselendő álláspontról? „Az entente nagyhatalmakkal folytatandó jegyzékváltások alapjául területi integritásunkhoz való ragaszkodásunk fog szolgálni. Ki fogjuk fejteni, hogy jogunk volna ehhez úgy a történeti jog, mint a természet joga alapján is ragaszkodnunk, mi azonban hajlandóak vagyunk honorálni a háború folyamán a világ népeinél kifejlődött azon nézetet, hogy a népek maguk rendelkezzenek sorsuk felett, és így ezen wilsoni elvek alapján felajánljuk a népszavazást. Ha

ez a két proposíció, tudniillik a területi integritáshoz való ragaszkodásunk, másrészt pedig a népszavazásnak a kérése megvédhető nem volna, akkor ezen két elvnek fel nem adása mellett kell tárgyalásba bocsátkoznunk és igyekeznünk igazunkat, amennyire csak lehet, megvédeni” – fogalmazott.⁶

Apponyit azonban a vágyott és remélt jóindulattal, illetve a tárgyalások mikéntjével kapcsolatban nem töltötte el optimizmus. Az 1919. december 29-i minisztertanács ülés jegyzőkönyvének tanúsága szerint úgy vélekedett, hogy „...alig lesz alkalom az alkudozásokra, és az egész úgynevezett tárgyalásaink abból fognak állni, hogy jegyzékeket fogunk váltani a legfelsőbb tanáccsal”.⁷ Tökéletes „jóslat”, azzal a nem elhanyagolható megjegyzéssel, hogy a magyar „tárgyaló delegáció” jegyzékeire viszontválasz alig érkezett.

A békedelegáció egyik tagja, a későbbi miniszterelnök, Bethlen István gróf egy korábbi minisztertanács ülésen – 1919. december 8. – a békedelegáció kiutazásának szükségességét abban is látta – amelyet „nagy propagandaalkalomként” említett –, hogy a magyar „...békedelegáció párizsi tevékenysége egy jogcím lesz arra, hogy később hivatkozhatunk mindezen előadott ellenvetéseinkre, amelyek meghallgatásra nem találtak, és így a saját erőnkben látjuk további sorsunk megoldását”.⁸

A Párizsba érkezett magyar küldöttség a Gare de l'Estre (Keleti pályaudvar) érkezett meg és onnan azonnal a főváros melletti kisvárosba, Neuillybe kísérték. Ott egy közepes kategóriájú szállodában, a Chateau Madridban helyezték el a küldötteket, és megtiltották nekik, hogy a város területén kívülre, illetve a mellette elterülő parkerdőn – Bois de Boulogne – kívülre engedély nélkül elmenjenek. Amikor a delegációhoz tartozó Ottlik György újságíró ezt az előírást megszegve egy éjszaka bevillamosozott Párizsba, a franciák vonatra tették és „hazaküldték”, mármint Magyarországra. S hogy mi volt ennek az eljárásnak és tiltásnak az értelme? Mindössze annyi, hogy érzékeltessék a „vendéglátók”: nem egyenrangú partnerek, hanem győztesek és legyőzöttek fognak „tárgyalni”. S hogy miként, azt ez a lépés is jelezte.

A magyar delegáció tagjai az első napokban a szállodában várakoztak, latolgatták a lehetőségeket és egymással tárgyaltak, illetve tanulmányozták az összeállított anyagokat. Apponyinak azt a kérését, hogy az Amerikai Egyesült Államok kormánya párizsi missziójának vezetőjével, Hugh C. Wallace nagykövettel tárgyalhasson – azaz beutazhasson e célból Párizsba – elutasították.

A magyar küldöttség e rövid idő alatt nyolc jegyzékben foglalta össze előzetes álláspontját és juttatta el a békekonzferencia titkárságához. Válasz egyikre sem érkezett. A magyar delegáció 1920. január 15-én a francia külügyminisztérium épületében vehette át a békefeltéte-

4 Romsics i. m. 165.

5 Magyar Országos Levéltár, K 27. Minisztertanács jegyzőkönyvek. (A továbbiakban: MOL K 27) Az 1919. december 8-i minisztertanács ülés jegyzőkönyve.

6 MOL K 27 Az 1919. december 29-i minisztertanács ülés jegyzőkönyve.

7 Uo.

8 MOL K 27 Az 1919. december 8-i minisztertanács ülés jegyzőkönyve.

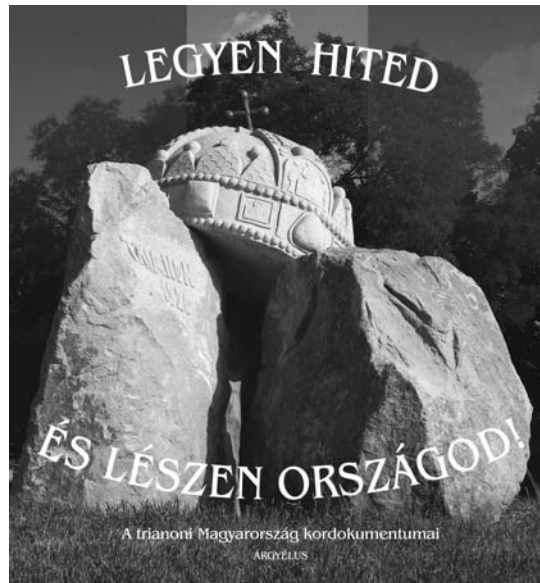
leket, amelyekre az elküldött jegyzékek semminemű hatást nem gyakoroltak, és kapott lehetőséget arra, hogy a következő napon kifejtse álláspontját.

Apponyi Albert 1920. január 16-án, francia nyelven elmondott beszédében – amelynek lényegesebb gondolatait angolul és olaszul is összegezte – többek között kijelentette, hogy amennyiben „...egykori területünk, a történelmi Magyarország érdekében felhozandó érveink az önök szemében nem lesznek eléggé döntőek (nem lettek azok – Sz. S.), úgy azt javasoljuk, hogy kérdezzék meg az érdekelt népességet” (nem kérdezték meg Sz. S.). Szavai súlyának nagyobb nyomatékot adandó, hangsúlyozta: „Amidőn ezt követeljük, hivatkozunk a Wilson elnök úr által oly kiválóan szavakba öntött nagy eszmére, amely szerint semmilyen emberi csoport, az államok lakosságának egyetlen része sem helyezhető akarata, megkérdezése nélkül, mint valami marhanyáj, egy idegen állam fennhatósága alá. Ennek a nagy eszmének nevében, amely különben axiómája a józan észnek és a közmorálnak, követeljük a népszavazást hazánk azon részeire vonatkozólag, amelyeket tőlünk most elszakítani akarnak. Kijelentem, hogy előre alávetjük magunkat a népszavazás eredményének, bármi legyen is az”.⁹

Apponyi beszéde – a különböző feljegyzések szerint – nem maradt hatástalan a jelen lévő politikusokra, de olyan hatást nem váltott ki, hogy a győztesek bármilyen lényeges kérdésben megváltoztassák a korábban már elfogadott „alapokat”.

Hiába terjesztette be Apponyi a Teleki Pál és társai által összeállított statisztikai adatokat, hiába mutatta be az akkor és később oly sokat emlegetett „vörös térképet”, be kellett érnie – és nemcsak neki, de Magyarországnak is – Francesco Nitti, olasz miniszterelnök emlékiratában később megfogalmazott gondolataival: „Én nem tudom eltitkolni azt a mélységes meghiátsást, amelyet 1920.

január 16-án éreztem, amidőn Apponyi gróf a párisi legfelsőbb tanács előtt Magyarország igazát akarta megmagyarázni. (...) A számok, amelyeket Magyarország előterjesztett, semmi kétséget sem hagytak, Magyarország szétdarabolásáról van szó és Magyarország három és fél milliónyi magyar és német nemzetiségű lakosságának feláldozásáról jóval tudatlanabb és infernósabb népek kedvéért.”¹⁰

Apponyi beszéde ébresztetett érzelmeket, de eredményt nem hozott. A magyar békeküldöttség tagjainak többsége 1920. január 18-án hazautazott, és 21-én már tájékoztatták a Párizsban tapasztaltokról a kormányt és Horthy Miklóst, a Fővezért. Teleki Pál gróf, aki maga is hazatért, többet között azt mondta, hogy a béketervezet „...semmiel sem tudja megokolni azokat a határokat, amelyeket nekünk szabtak: egész összefüggő, kompakt, az alföldi magyarsággal szervesen összefüggő magyar tömegeket szakítottak el tőlünk,

mint pl. Pozsony, Komárom, Kassa, Nagyvárad, Szabadka, Arad. Ezek a határok tisztán stratégiai határok, melyek bennünket egész védtelenül hagynak”.¹¹

A magyar Nemzetgyűlésben komoly vita bontakozott ki a békefeltételek elfogadásáról. A világpolitika ügyeiben járatos magyar politikusok és képviselők pontosan tudták, hogy a békefeltételeket csak elfogadni lehet. A békefeltételek megváltoztatásáért az előkészületek során és a „tárgyalásokon” minden képességét és igyekezetét bevető Apponyi Albert maga is úgy vélte, hogy a feltételeket visszautasítani nem lehet.

A Nemzetgyűlés 1920. május 26-i ülésén Apponyi így fogalmazott: „Az alá nem írás, amely tagadhatatlanul az igazság, az etika szempontjainak és a nemzeti közérületnek – az én érzületemnek is – legjobban megfelelő volna, ma ellentétbe hozott volna minket az egész világgal. (...) Roppant kockázat a nemzet legfőbb kincseivel, a nemzeti újjászületés, a visszaszerzés reményeivel való va banque-játék lett volna az aláírás megtagadása.”¹²

Hasonlóan vélekedett a Párizsból közben hazatért Bethlen István gróf és Csáky Imre gróf is. A korábban elutasítónak érzékelhető magyar állásponttal ellentétben a Teleki Pál gróf külügyminiszter és Simonyi-Semadam Sándor miniszterelnök által Alexandre Millerand francia miniszterelnöknek címzett levélben már úgy fogalmaztak, hogy a magyar fél „...nem térhet ki a békeszerződés aláírása elől”.¹³

9 Trianon felé. A győztes nagyhatalmak tárgyalásai Magyarországról. Szerkesztette: Litván György. Bp. 1998. MTA Történettudományi Intézete. 247.

10 Nitti, Francesco: Nincs béke Európában. (2. kiadás) Bp. 1923. Pallas Könyvkiadó, 130–131.

11 Trianon i. m. 356.

12 Nemzetgyűlési Napló, 1920–1922. III. kötet. 1920. május 26. 85–87.

13 Raffay Ernő: Trianon titkai, avagy hogyan bántak el országunkkal... Bp. 1990. Tornado Damenija. 132–133.

S a diktátum aláírására kiválasztották azokat, akik vállalták az azzal járó súlyos, személyüket örökre megbélyegző terhet. Dr. Benárd Ágost orvos, népjóléti és munkaügyi miniszter és Drasche-Lázár Alfréd rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter látta el kézjeggyével a „békeokmányt” a versailles-i Nagy Trianon palotában 1920. június 4-én.

Ezzel az eseménnyel lezárult Magyarország történelmének több mint ezeresztendősi időszaka. Az ország szétszakított, területe – Horvátország nélkül – egykori területének alig egyharmadára zsugorodott. Lakóinak száma 7,6 millióra csökkent. Közel 3,5 millió magyar került idegen uralom alá. Az egykori Osztrák–Magyar Monarchia romjain kisebb, de nemzetiségi sokszínűségükben szinte semmivel nem jobb soknemzetiségű államok jöttek létre Csehszlovákiától Lengyelországon át Romániáig, a Szerb–Horvát–Szlovén (később Jugoszláv) Királyságig. Csehszlovákia lakosságának alig a felét tették ki a csehek, míg a németek száma a csehek felére rúgott. A szlovákok az összlakosság tizenöt százalékát jelentették, lélekszámban kevesebben voltak, mint a németek, miközben magas volt a magyarok és a ruszinok aránya is. Nem volt sokkal jobb a helyzet Romániában sem, nem is beszélve a Szerb–Horvát–Szlovén Királyságról.

Magyarország a trianoni döntéssel elveszítette só- és arany-, illetve ezüstbányáit. Vasútvonalai csonkává váltak. Nyersanyagforrásainak döntő többsége az új határokon kívülre került. Elveszett az erdők, a legelők döntő többsége is, míg a feldolgozó ipar gyárainak jelentős része nem juthatott munkához, mivel a feldolgozandó nyersanyagok, illetve a gabona már nem volt olyan jelentős mennyiségben az országban, mint amire egykor az ipar kiépült.

Menekültek százezrei érkeztek az országba, akiknek sem munka, sem lakás nem jutott. Az előírások harmincöt ezer főben maximálták a haderőt, erősen korlátozott fegyverzettel és felszereléssel, harminc esztendeig fizetendő jóvátételt szabtak meg, s további rendelkezések százaival korlátozták az ország szuverenitását. A magyar Nemzetgyűlésnek ezeket az előírásokat kellett elfogadnia, amelyek majd az 1921. évi XXXIII. törvénycikkkel kerültek becikkelyezésre.¹⁴ Ezt azonban meg kellett előznie a győztesek részéről történő parlamenti elfogadásnak.

Az Amerikai Egyesült Államok – amely csak a békekonferencia kezdeti munkálataiban vett részt – külön szerződést kötött Magyarországgal (1921. évi XLVII.

törvénycikk),¹⁵ magának természetesen a győzteseknek járó előjogokat érvényesítve, a határok kérdésében azonban nem vállalt semmiféle kötelezettséget.

Ilyen mértékű megcsonkítás és kifosztás után az ország azonban mégis képes volt talpra állni. Az 1918 előtti nemzeti vagyon hatvankét százaléka veszett el, és csak harmincnyolc százaléka maradt meg. Az ország talpra állását jól érzékeltetheti az az adat, amely a nemzeti jövedelem-számítások alapján készült. Eszerint 1913-ban a trianoni Magyarország területére vetített nemzeti össztermék (GDP) az európai átlag hatvankilenc százalékát tette ki, míg ugyanez az adat 1929-ben hetvennégy százalék volt!¹⁶

1938-ra Magyarország Európa közepesen fejlett államai közé tartozott, megelőzve számos területen Lengyelországot, Romániát, Jugoszláviát, Bulgáriát, Spanyolországot, Portugáliát. A pengő a legerősebb európai fizetőeszközök egyike volt.

A revízió kérdésében az ország lakosságának szinte teljes egésze egyetértett. Politikai nézetétől, felekezeti hovatartozásától, gazdasági helyzetétől függetlenül egységes álláspontot képviselt abban, hogy Trianon megváltoztatandó. A kérdés csak a mikorban, a mikéntben és a mértékben volt eltérő. A magyarok a határokon kívül és belül egyaránt úgy érezték, hogy Trianonban egy legyőzött nemzetet meg is aláztak, s oly mértékben, amely elfogadhatatlan. S a megaláztatást sokszor nehezebb elviselni, mint a vereséget!

S hogy milyen volt az a vélekedés, amely 1918, illetve 1920 után megfogalmazódott Magyarországon Trianonról? Milyen jelei voltak a hétköznapiakban a békediktátum elutasításának? Miért volt szinte mindenki számára elfogadható és követhető az irredentizmus, a revízió? Az jól érzékelhetően kitűnik ebből az albumból, amely egyaránt tartalmazza az elemi iskolás kisdíák talán irányított fogalmazását, a sportoló hitvallását, a költő és író állásfoglalását, a képzőművészetben, az irodalomban, az építészetben, illetve a hétköznapiak szinte minden mozzanatában érzékelhető hangulatot, amely a „Mindent vissza!” és a „Nem, nem soha!” mondatokban jutott leginkább kifejezésre.

S hogy mennyi volt a realitása mindennek, volt-e értelme a következetes revíziós politikának? 1938 és 1941 között úgy látszott, hogy igen. Magyarország elcsatolt területeinek jelentős részét szerezte vissza külső segítséggel, és európai középhatalommá vált, akkor és sajnos egy olyan világban, amelyben mindez kérészetűnek mutatkozott. A következmények ismeretesek. Trianon igazságtalanságai 1947. február 10-én Párizsban megismétlődtek.¹⁷

„Trianon” és „Párizs” ma már múlt, de a magyar történelem nem feledhető része. Az idő kereke ugyan nem visszaforgatható, de a fájó emlékek megőrzése is kötelességünk.

14 A törvény szövegét lásd: Magyar Törvénytár. Az 1921. évi törvények. Bp. 1922.

15 A törvény szövegét lásd: uo.

16 Romsics i. m. 235.

17 Párizsban ezen a napon írták alá Magyarország képviselői a második világháborúban vesztes Magyarország és a győztes hatalmak közötti békeszerződést. A szerződés mint az 1947. évi XVIII. törvény cikk került becikkelyezésre. Szövegét lásd: Országos Törvénytár, 1947. július 25-i szám.